

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНИХ ФАХОВИХ ДЖЕРЕЛ ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ (НА ПРИКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ФАРМАЦІЇ)

Горпініч Т.І.

Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського

У статті здійснено огляд останніх наукових досліджень проблеми навчання читання фахової літератури. Проаналізовано властивості фахового тексту (інформативність, науковість). Описано основні особливості наукової та навчальної статті з фармації як засобів навчання іншомовного читання. Виокремлено жанри фармацевтичної літератури, опрацювання якої необхідне фармацевтам для виконання професійних обов'язків. Окреслено перспективні напрямки у дослідженні зазначеної проблеми.

Ключові слова: текст, фахова література, навчальна стаття, наукова стаття, професійно-орієнтоване читання.

Постановка проблеми. У сучасних умовах модернізації та реформування системи освіти, відповідно до завдань іншомовної підготовки спеціалістів, визначених Концепцією мовної освіти в Україні та Загальноєвропейськими рекомендаціями, постає питання щодо підготовки висококваліфікованих різнопрофільних фахівців, здатних за допомогою іноземної мови вирішувати різноманітні завдання професійного характеру, використовуючи при цьому іншомовні джерела інформації з метою самоосвіти і самовдосконалення. У зв'язку з цим увага багатьох учених зосереджена на проблемі навчання читання іншомовної автентичної літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На цей час розроблено методологічні засади навчання читання іноземною мовою (Е. В. Барбакова, І. М. Берман, М. Л. Вайсбурд, В. І. Карпов, Г. Н. Котоваєва, М. В. Ляховицький, О. Д. Митрофанова, О. І. Мотіна, Т. Б. Одинцова, І. О. Рапопорт, Г. В. Рогова, Т. С. Серова, С. К. Фоломкина, В. С. Цетлін, Н. П. Шевченко), обґрунтовано психологічні передумови розвитку вмінь іншомовного читання як виду мовленнєвої діяльності (В. О. Артемов, О. О. Брудний, О. П. Добраєв, Т. Г. Єгоров, І. О. Зимня, З. І. Кличнікова, Ю. Ф. Малініна, В. О. Маслова, О. М. Соколов, Л. М. Шварц).

Роботи цих дослідників стали підґрунтям для розробки концепцій навчання професійно зорієнтованого читання (Г. В. Барабанова, Г. О. Костерін, О. А. Крилова, Л. І. Морська, О. Ю. Паніна, Т. С. Серова, С. Г. Улітіна), відповідно до теоретичних положень яких створено методики навчання читання майбутніх *учителів* за допомогою художніх (Т. О. Вдовіна) та публіцистичних (О. В. Бирюк) творів; *військових спеціалістів* на базі фахової літератури (Н. В. Ульянова); *аграріїв* на основі наукових англійських першоджерел (О. С. Малюга); *економістів* за допомогою ділової документації на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій (С. В. Радецька) та студентів вищих технічних навчальних закладів з використанням автентичних текстів із застосуванням комп'ютерних програм (М. Г. Бондарев).

Існує низка досліджень, присвячених процесу навчання читання фахівців медичної галузі, зокрема майбутніх фармацевтів. В них зосереджено увагу лише на навчанні термінологічної лексики (Т. В. Коломієць), розвитку вмінь професійного монологічного мовлення на основі прочитаної інформації з іншомовних джерел (Е. С. Шпак), формуванні здатності читати й перекладати специфічні лексичні одиниці фармацевтичної галузі (М. І. Августинівич).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на суттєву

базу досліджень, не було вичерпано весь потенціал процесу навчання читання англійських фахових джерел майбутніх фармацевтів. Зокрема, не приділено достатньої уваги висвітленню жанрової специфіки іншомовних професійних текстів. Саме цей факт зберігає існує протиріччя між потребами майбутніх фармацевтів використовувати читання як засіб удосконалення власної професійної компетентності та обмеженими іншомовними можливостями їх реалізації.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття особливостей іншомовних фахових джерел як засобу навчання читання іноземною мовою (на прикладі професійної літератури з фармації).

Виклад основного матеріалу. Читання як вид МД, спрямований безпосередньо на професійно значущі тексти, завжди повинне нести для читача певний практичний інтерес, зумовлений конкретною, пов'язаною з комунікативною ситуацією, потребою. Текст, на думку О. С. Кубрякової, по суті, є твором, який всією своєю архітектонікою й організацією, всіма використаними у ньому мовними засобами має забезпечити в адресата формування його ментальної моделі. Предметний зміст тексту, сприйнятий і зрозумілий адекватно, повно і точно, є тим, заради чого читач вступає в опосередковане вербальне спілкування з авторами професійно-орієнтованих текстів [9, с. 25].

Лінгвістика тексту розглядає текст як мовленнєвий твір, який відображає паралельне розгортання по вертикалі і по горизонталі синтагматичних і парадигматичних відносин між знаками. Горизонтальний план розгортання думки виражається зовнішнім оформленням тексту, його формальною стороною і забезпечує зв'язність, яка відноситься до лінгвістичної характеристики і створюється різними видами лексико-граматичних залежностей, які забезпечують формальний розвиток думки в тексті [3, с. 89]. Вертикальний план розгортання думки забезпечується семантикою тексту і корелює з такою його властивістю, як цілісність, що є психолінгвістичною категорією. Ці властивості тексту як лінгвістичного та комунікативного утворення забезпечують реалізацію функціонального потенціалу МД читання як засобу інтелектуального відображення суспільства.

Читання фахівця в першу чергу визначається інформативним аспектом пізнавальної та комунікативної функції читання як вербального письмового спілкування. Тому аналізуючи тексти зі спеціальності як об'єкти навчання читання, необхідно звертати увагу на текстотвірні характеристики, відзначаючи ступінь їх інформативного потенціалу, характер функціональної спрямованості, їх сприй-

няття читачем. Інформативність є найважливішою характеристикою спеціального тексту. Інформативність характеризує не абсолютну кількість інформації в тексті, не загальну інформаційну насиченість, але лише ту інформацію, яка, швидше за все, стане надбанням читача. На думку Т. М. Дридзе, «інформативність – це відносна характеристика тексту, яка вже на стадії аналізу вводить його в систему зв'язків з безліччю передбачуваних інтерпретаторів» [4, с. 174]. Підтверджує цю думку й французький соціолог А. Моль, який зауважує, що текст є для нас інформативним в тому випадку, якщо він зумовлює нашу реакцію, дії, в іншому випадку навіть нова інформація є марною [11, с. 15].

При виявленні предметного змісту й інтерпретації інформації професійно значущих текстів для фахівця вирішальну роль відіграє ступінь засвоєності ним того чи іншого розділу сфери знання, до якого відноситься текст. Зміст тексту є зафіксованим мовними засобами відображенням сегменту екстралінгвістичної реальності, що була психічним переживанням (змістом) відправника тексту і стає психічним переживанням його реципієнта при сприйнятті. Це переживання є нелінійним і недискретним комплексом інформації, яка міститься і в знаках тексту, і в фонових знаннях реципієнта, які актуалізуються цими знаками [12, с. 13].

Якщо звернутися до екстралінгвістичних основ текстів для фармацевтів, то очевидно, що в їх предметному змісті з різних точок зору розкриваються об'єктивно існуючі закономірності, що тим чи іншим чином стосуються ЛЗ і його різноманітних впливів і взаємодій. При цьому об'єкти вивчення представлені в них відповідно до певної раціонально-логічної організації, з урахуванням цільового призначення того чи іншого тексту [7, с. 5]. Такі тексти обслуговують потреби галузі охорони здоров'я та наук, які вивчають ЛЗ та лікарську сировину. Вивченням, отриманням, застосуванням лікарських препаратів займаються фармакологія і суміжні з нею науки. Завданнями фармакології є пошук і створення нових високоефективних і безпечних ЛЗ. Основним змістом фармакології є фармакодинаміка і фармакокінетика, тобто вивчення взаємодії лікарських речовин з організмом, вивчення механізмів дії ліків та їх рух в організмі, їх метаболізм і виведення; вивчення терапевтичних властивостей речовин різного походження, їх одержання, дослідження, опис різноманітних властивостей, форм, видів і т.п.

За характером наукової інформації, яка в них міститься, професійно-орієнтовані тексти поділяють на первинні та вторинні. Первинні спрямовані на передачу нових наукових відомостей, отриманих у процесі досліджень (монографія, стаття, патент, доповідь). Вторинні містять результати аналітико-синтетичної переробки первинних наукових текстів (підручники, реферати, анотації, рецензії, огляди, довідники). Для будь-якого тексту важливо те, як співвідносяться його структурні особливості зі змістовними поняттями і категоріями. Мовна організація тексту містить текстоутворюючі елементи, які співвідносять текст із дійсністю. До них відносяться поняття, які передають зміст, основні зв'язки і відносини, що утворюють логічну основу тексту, спосіб, характер вираження думки [14, с. 208]. Тому важливо зрозуміти, що в текстовій організації є значимим для процесу осмислення, розуміння, вилучення інформації, на які закономірності вираження і розподілу інформації в текстах за фахом необхідно звертати увагу студентам при оволодінні вміннями читання.

Отже, необхідно звернути увагу на характеристики тексту, які визначають спосіб вираження

і розподілу інформації в тексті. До них, безумовно, відносяться стильова і жанрова приналежність тексту, його функціональна спрямованість, спосіб його логічної організації, що виражають, на думку М. М. Кожині, зв'язок з пізнавальною і розумовою діяльністю автора тексту, що відображають характер «приспособлення» до завдань і умов свого функціонування, визначають ступінь інформативності, обробки, клішованості і т.д. [6, с. 114].

Тексти, які читає спеціаліст-фармацевт, виконуючи свої професійні обов'язки, відносяться до наукового стилю мовлення з його підстилями – власне науковим, науково-технічним, науково-популярним. За М. І. Жинкіним, думка передається, перш за все, лексичними засобами, які є рушійною силою, що містить смисловий зміст повідомлення [5, с. 117]. Саме вони несуть основне інформативне навантаження тексту. Лексичне наповнення розкриває значення основних понять, категорій. У текстах наукового стилю мовлення вона характеризується великою кількістю спеціальних термінів, які є елементами апарату теорій і концепцій.

Розглянемо деякі види професійно-орієнтованих текстів для навчання читання майбутніх фармацевтів. Основними жанрами текстів, які репрезентують фахову фармацевтичну літературу, є навчальна стаття із підручника з основної спеціальності, наукова стаття, рецепт ЛЗ, інструкція до застосування ЛЗ, фармакопейна стаття, рекламне повідомлення, монографія, енциклопедична стаття. Виходячи з аналізу семіотико-прагматичної установки, розглянемо лінгвістичні особливості текстів, які слугуватимуть засобом навчання читання майбутніх фармацевтів.

Навчальна стаття із підручника з основної спеціальності є навчально-науковим твором, головним завданням якого є виклад основ тієї чи іншої науки. Які і будь-які інші навчальні матеріали, вона характеризується основними рисами, властивими науковому стилю мовлення. Її відносять до так званих вторинних текстів, адже вона дає глобальний, максимально точний і повний структурний та систематизуючий опис предмета наукового знання. Типовими ознаками навчальної статті, які відмежовують її від інших жанрів наукової літератури є так звана «стисла повнота» інформації, предметно-логічна послідовність, доступність і зрозумілість викладу, активізація уваги адресата [13, с. 11]. Стисла повнота виражається в тому, що, з однієї сторони, викладається тільки певна частина накопиченої інформації про предмет конкретної науки, а, з іншої, – ця частина є базовою і різнобічно характеризує предмет. Ця властивість також визначає і предметно-логічну послідовність викладу, а саме: спочатку подається визначення і загальна характеристика предмета, визначаються його основні аспекти, потім розглядається кожен із них. При їх описі ця структурно-змістова схема зазвичай зберігається. Оскільки в навчальній статті представлено вже усталене, базове наукове знання, виклад інформації в цілому не має проблемного характеру чи полемічної заостреності.

Розглянемо основні особливості навчальної статті із фармації. Метамовою фармацевтичних текстів латина, на якій базується термінологія і номенклатура ботаніки, фармацевтичної хімії, мікробіології, фармакології, патології та інших дисциплін фармації. Як зазначає Г. П. Булова, саме латинська мова є характерним семіотичним маркером мови фармації. Вона виступає метамовою низки медико-фармацевтичних текстів, відібраних за істотною якісною ознакою, що має прагматичний характер, оскільки

латина, як спеціалізована семіотична система, покликана обслуговувати і формувати понятійно-термінологічний апарат конкретної сфери людської діяльності – фармації [2, с. 56]. Саме присутність великої кількості термінологічних одиниць і є головною ознакою навчальної статті із фармації. Новітнє визначення терміна стверджує, що термін – це динамічне явище, яке народжується, формулюється, заглиблюється в процесі пізнання (когніції), переходу від концепту – мисленнєвої категорії – до вербалізованого концепту, пов'язаного з тією чи іншою теорією, концепцією, осмислюючи ту чи іншу сферу знання і (або) діяльності. Крім того, термін визначають і з логічної сторони, висуваючи на перше місце його зв'язок з поняттям. Термін є «матеріалізацією» абстракції об'єкта спеціальної сфери у вигляді лексичної одиниці природної мови [10, с. 22].

Для написання навчальної статті із фармації терміни відбираються з великою ретельністю для максимальної точної передачі думки. Вони поділяються на основні терміни, що позначають головні ідеї системи понять даної галузі знань (*тканина, організм, препарат, реакція*); загальнонаукові поняття і терміни загальної семантики (*механізм, система, склад*). Спеціальні терміни (базові, похідні, складні) виражають поняття власне фармацевтичної науки. Їх існує безліч відповідно до величезної кількості об'єктів і предметів наукової та професійної діяльності спеціаліста: *безрецептурні препарати, терапевтична нееквівалентність лікарських препаратів, ресорбція, аміноглікозид* і т.п. Особливістю фармацевтичної терміносистеми є терміни-синоніми латинського походження, які виконують основну вимогу – збереження однозначності. У текстах є і загальнонаукова лексика, що оточує і «обслуговує» терміни. Вона допомагає вичленити, вивести конкретні значення (відтінки) мовних одиниць для точного розуміння думки. Все це визначає рису, характерну для всіх текстів наукового стилю мовлення, – інформаційну насиченість.

Окрім цього, у навчальній статті із фармації велику питому вагу мають службові слова і слова-організатори. Вони забезпечують логічні зв'язки між окремими елементами висловлювання: слова-організатори думки, формально представлені сполучниками, сполучними словами, прислівниками, словосполученнями, вступними словами і словосполученнями, безособовими, неозначено-особовими реченнями. Функція цих слів полягає у веденні логічного контексту, а, значить, в об'єктивізації предметно-логічних відносин: вони підтверджують, розширюють, обмежують або заперечують наведені вище міркування; вказують на час здійснення, на місце опису дослідження, на послідовність, спрощення або деталізацію аргументації, вводять ілюстрацію аргументації; здійснюють підпорядковуючий та об'єднуючий зв'язок речень. Для читача слова-організатори є маркерами, за якими він судить про характер розподілу інформації, про ступінь її об'єктивності [8, с. 23].

Наукова стаття як один із видів професійно-орієнтованих текстів, зазвичай, має конкретні розділи, як й інструкція ЛЗ. Однак вона менш стандартизована, ніж академічна стаття або інструкція. Часто в предметному аспекті розділи науково-популярної статті схожі за змістом на розділи інструкцій для застосування ЛЗ, якщо стаття стосується опису ЛЗ або рекомендацій щодо лікування захворювань, описів нових методів лікування. Крім цього, тексти такого типу поєднують в собі інфор-

мативність із цікавим змістом і доступністю для сприйняття. Іноді вони носять рекламний характер, що також накладає певний відбиток на використані мовні засоби [1, с. 154].

Наукова стаття, як правило, торкається окремої наукової проблеми із запропонованими шляхами її вирішення. Виходячи з цього, в структурі наукової статті можна виділити такі елементи: опис проблеми та її актуальності для теорії і практики, короткі дані про методику дослідження, аналіз власних наукових результатів та їх узагальнення, висновки і пропозиції з проведення дослідницької діяльності в подальшому, посилання на цитовану літературу. Особливістю наукової статті із фармації є широке вживання вузькоспеціалізованої лексики, яка, на відміну від науково-популярної статті, зорієнтована на читачів, які володіють медичною чи фармацевтичною освітою. Основними характеристиками наукової статті є її інформативність, аналітичність, полемічність (на відміну від навчальної статті), навмисне підкреслення ходу логічної думки спеціальними мовними засобами.

Як і для навчальної, так і для наукової статті властивими є складне синтаксичне оформлення викладеної інформації, висока частота використання абстрактної лексики. Попри низку схожих характеристик, наукова стаття відрізняється від навчальної, у першу чергу, своїм функціональним спрямуванням. Основне призначення навчальної статті – навчати фахового матеріалу, в той час як наукова стаття спрямована на розкриття суті певних проблем у конкретній галузі і шляхів їх вирішення. Це й визначає основні відмінності між цими жанрами мови фармації. Навчальний текст є, по суті, дидактично організованим матеріалом і володіє характерною лексичною структурою і семантикою: він може містити емоційно забарвлені мовні одиниці, які слугують для фіксації уваги читача і зняття напруги, бути спрямований на читача з певним рівнем підготовки чи картиною світу. Адресат наукової статті є більш узагальненим, а сам текст є лише логічним викладом результатів дослідження автора.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши особливості іншомовних фахових джерел з фармації, підсумуємо, що спосіб викладу матеріалу в текстах фармацевтичного спрямування є логічно обґрунтованим: основна вимога до наукової статті – це точний і чіткий виклад, опис і пояснення фактів. Головний акцент робиться на логічну сторону інформації. У зв'язку з цим для професійно-орієнтованих фармацевтичних текстів характерний формально-логічний спосіб викладу, що забезпечує найбільш повну та ефективну інформацію. Як і для навчальної, так і для наукової статті як видів фармацевтичних текстів властивими є складне синтаксичне оформлення викладеної інформації, висока частота використання абстрактної лексики. Навчальна стаття, на відміну від інших жанрів фармацевтичних текстів, може містити емоційно забарвлені мовні одиниці, які слугують для концентрації уваги читача, а також бути спрямованою на читача з певним рівнем підготовки чи картиною світу.

Незважаючи на суттєву кількість досліджень іншомовних фахових джерел з різних галузей людської діяльності, існує небагато розвідок, присвячених можливостям їх використання для навчання професійно-орієнтованого читання і аналізу їх особливостей саме як засобів такого навчання. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вирішенні цього питання.

Список літератури:

1. Бессараб А. О. Система жанрів періодичного наукового фахового видання / А. О. Бессараб // Діалог: медіа-студії. – 2013. – Вип. 16. – С. 151–161.
2. Бузова Г. П. Фармацевтический дискурс как лингвокультурный код: монография / Г. П. Бузова. – Пятигорск: Пятигорская ГФА, 2008. – 286 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: КомКнига, 2007. – 144 с.
4. Дридзе Т. М. Проблемы чтения в свете информативно-целевого подхода к анализу текста / Т. М. Дридзе // Проблемы социологии и психологии чтения. – М., 1975. – С. 173–174.
5. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 158 с.
6. Кожина М. Н. О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики / М. Н. Кожина. – Пермь: [б. и.], 1966. – 213 с.
7. Костерин Г. А. Особенности обучения чтению и пониманию специальной литературы в неязыковом вузе (на материале математических текстов на английском языке): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Г. А. Костерин. – М., 1965. – 15 с.
8. Котурова М. П. Об экстралингвистических основаниях смысловой структуры научного текста. (Функционально-стилистикальный аспект) / М. П. Котурова. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. – 170 с.
9. Кубрякова Е. С. Текст и его понимание / Е. С. Кубрякова // Русский текст. – 1994. – № 2. – С. 18–27.
10. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М.: Либроком, 2009. – 256 с.
11. Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие / А. Моль. – М.: Мир, 1966. – 351 с.
12. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура / Л. А. Черняховская. – М.: Международные отношения, 1976. – 298 с.
13. Шабуніна В. В. Засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів технічної галузі в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. В. Шабуніна. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.
14. Hulstijn J. Mnemonic methods in foreign language vocabulary learning: Theoretical considerations and pedagogical implications / J. Hulstijn // Second language vocabulary acquisition: A rationale for pedagogy. – Cambridge, 1997. – P. 203–224.

Горпинич Т.И.

Тернопольский государственный медицинский университет имени И.Я. Горбачевского

ОСОБЕННОСТИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ КАК СРЕДСТВА ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ (НА ПРИМЕРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ С ФАРМАЦИИ)

Аннотация

В статье сделан обзор последних научных исследований проблемы обучения чтению профессиональной литературы. Проанализированы свойства профессионального текста (информативность, научность). Описаны основные особенности научной и учебной статьи по фармации как средств обучения иноязычному чтению. Выделены жанры фармацевтической литературы, чтение которой необходимо фармацевтам для выполнения профессиональных обязанностей. Очерчены перспективные направления исследования данной проблемы.

Ключевые слова: текст, профессиональная литература, учебная статья, научная статья, профессионально-ориентированное чтение.

Horpinich T.I.

I.Ya. Horbachevsky Ternopil State Medical University

THE PECULIARITIES OF PROFESSIONAL LITERATURE AS A MEANS OF TEACHING READING IN A FOREIGN LANGUAGE (ON THE BASIS OF PROFESSIONAL LITERATURE IN PHARMACY)

Summary

The article presents an overview of recent investigations devoted to problems teaching reading professional literature. The features of the professional text (informativeness, scientific character) have been analyzed. The main peculiarities of scientific article and textbook article in pharmacy as a means of teaching foreign language reading have been described. The principle genres of pharmaceutical literature required for the fulfilling professional duties by pharmacists have been determined. Perspective areas of research are outlined.

Keywords: text, professional literature, textbook article, scientific article, professionally-oriented reading.